

הלכות שבת

א) אין מנהג בצרפת וספרד ליפול על פניהם במנחת ערבי שבתות וימים טובים, אך בערבי ראשי חדרים נהגו בספרד לבד ליפול, ויל לפי שהם ימי משתה ושמחה ונקראו מועדים שנים שבת נקרא יום שמחה, ובספרי וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדרשיכם, מועדיכם וראשי חדרשיכם כמשמעו וביום שמחתכם אלו השבתות, וכבר אבדילו להו ממלאכה וקדש יומא ומעתה הן אסורין בהספר ותענית ומלאכה מה שאין כן בראש חדש שמוחר בהספר ותענית ומלאכה בו ביום היה מן הדין ליפול בתחינה לולא שמנעו בעבור קריאת ההלל, אך לפי שקריאת ההלל בראש חדש אינו מן התורה אלא מנהג לא נמנעו בערבית מליפול על פניהם ואין למחות בידם, (אב"ן):

ב) בלילי שבתות אנו מקרימין מבעור יום להבדל ממלאכה ולהוסיף מחול על הקדש כדילפינן מועניתם את נפשתיכם אין לי אלא יום הכפורים בכניסתו וביציאתו, שבתות מגין ת"ל תשבתו, ימים טובים מגין ת"ל שבתכם כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקדש, ואמרין התם שאני עילויי יומא מאפוקי יומא עילויי יומא מקרמין ליה אפוקי יומא מאחרין ליה דלא ליהוי עלן כמשוי, וא"ר יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי:

מנהג ספרד לומר והוא רחום והמעם מבואר בתפלת הערב של חול. ברכו אשר בדברו מעריב ערבים כשאר הימים, וכתבו רב נטרונאי ורב עמרם ז"ל כי האומר אשר כלה מעשיו, לסגולת עמים, וכן באמת מחליף ומזכיר של שבת, בשלשתן מועה שבין בחול ובין בשבת מטבע אחד להם. וחיותם פורש סוכת שלום, וכן מנהג צרפת ופרובינצא, ויראה לי כי לא נזכר שבת בשום מקום כי אם בהפלה בכרכה רביעית לעולם. וכן בראש חדש וחול המועד בשבת אין להזכיר של שבת בעבודה שכבר הוזכרו ואין דין הזכרת שבת לכאן ונסצא שמשנה ממטבע הברכות ולא יצא, שהרי בערבית יש לפתוח במעריב ערבים אע"פ שאמרו אם פתח יוצר אור וסיום במעריב ערבים יצא סוף סוף לכתחילה יש לו לפתוח במעריב ערבים, ושנינו כל שלא אמר אמת ויציב בבקר ואמת ואמונה בלילה לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך, וכן לסגולת עמים שיצריך לומר אהבת עולם כחכמים דהניא כוונהויהו ולשון המקרא אהבת עולם אהבתך ע"כ נראים דברי הגאונים ויש למחות בידם מלאומם, (אב"ן):

ג) על מנהג ספרד שחזותמים שומר עמו ישראל ואומרים ושמרו בני ישראל ישמחו השמים ותגל הארץ וכו' בא"י המולך וכו', כתב רב נטרונאי גאון ז"ל דלא מיבעיא לשמואל

לשמואל דאמר תפלת ערבית חובה דאית לן למיסמך גאולה לתפלה ובתר שומר עמו ישראל לער אית לן לצלווי דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא אלא אף לרב דאמר רשות וקיימא לן כרב באיסורי ופסקינן לה בימות החול באותן מקראות שהוסיפו אנשי מערב להודיע שהיא רשות אבל בשבת דשכיחי מוֹקִים וצריכים ישראל למיעל לבתיהון מקמי דליחשך או משום דילמא סיעקרא שרגא, סלקיה לתוספת אנשי מערב ואוקימו אהאי דתנן בערב מברך שהים לפניו ושתים לאחריה וכן מנהג בשתי ישיבות ובבית. רבותינו שבבבל, וכן כתב רב שר שלום גאון ז"ל כי אין מנהג בישיבתו ובבית רבותינו שבבבל לומר שומר עמו ישראל בשבת אלא במקומו חותמין ופרוס סוכת שלומך וכו' ואומרים קדיש לאלתר ואין לחתום בא"י פרוס סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל מנחם ציון ובניה ובונה ירושלים לפי שאין חותמין בשתים כדאיתא בע"פ, אבל בשאר בתי כנסיות אומרים שומר עמו ישראל ושמרו וחותמים בהמולך אבל ברוך ה' לעולם אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל כולה, ויראה לפי ששנינו אם ישמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד ננאלין שנאמר אם ישמרו את שבתותי וגו' והביאותים אל הר קדשי וגו', ויתכן לומר פרוס סוכת שלום שהיא גאולה כמו ואפרוש כנפי עליך וכתוב ופרשת כנפך על אמתך כי גואל אתה, ואין צריכין שמירה אם ישמרו את השבת דכתיב מומור שיר ליום השבת ליום ששבתין מוֹקִים בעולם על כן אין לחתום בשומר עמו ישראל. ומנהג צרפת על זה תיכף לחתימה פריסת סוכת שלום אומר ושמרו בני ישראל וגו' שיפרוס סוכת שלום עלינו אם נשמרו כראוי, ועוד כי אותן המקראות תקנום אנשי מערב כנגד תפלת הלחש שיש בהן י"ט אוזכרות ואחרי שאין אנו אומרים תפלת י"ח בלחש בשבת כדאיתא בפרק מי שמתו וגם אין מנהג ספרד ולא בשום מקום לומר המקראות אין בדין לחתום בהמולך כי לאריכות אותן המקראות תקנו חתימה בהמולך, (אב"ן):

(ד) **ולמנהג** צרפת ופרובינצא שחותמין בהפורס סוכת שלום ראוי לומר כך והסר שמן מלפנינו ומאחרינו ובצל כנפך תסתירנו ופרוס סוכת שלומך וכו' ואין לומר ושמור צאתנו ובואנו מעתה וכו' כי היא להסמך מעין חתימה לחתימת החול שחותמין בשומר עמו ישראל, (אב"ן):

(ה) **ועומדין** בתפלה ואומרים אבות וגבורות וקדושת השם ומאהבתך ה' אלהינו שאהבת את ישראל והניח לנו שבתות וכו' אלהינו ואלהי אבותינו וכו' ביסוד העמרי. ויתכן היות יותר מנהג צרפת ופרובינצא לומר אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים וכן כתוב בתורתך ויכלו השמים וכו' ויכל אלהים ויברך אלהים וכו' בשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא וכו', דאמרינן בשבת בפרק כל כתבי המהפלא בערב שבת ואומר ויכלו כאלו מעיד על מעשה בראשית, למדנו שבתפלה צריך לומר ויכלו, וזה שאנו חוזרים לאומרו בקול רם להוציא את מי שאינו בקי לפי שהוא ערות גדולה, ועוד שלא תחלוק ביום טוב שחל להיות בשבת שאומרים אתה בחרתנו וכו' יעלה ויבא וכו' והשיאנו ואין אומר בלחש, (אב"ן):

(ו) **וזה** שנהגו לאומרו בקול רם ומעומד לפי שהוא עדות דכתיב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב אלו בעלי דינים, כ"ק בצרפת, (אב"ן). ושמעיה כי הרב ר' משה זצ"ל הצריך לאומרו מעומד כשארם מקדש בביתו ממעם זה:

(ז) **בפרק** כמה מדליקין יום טוב שחל להיות בשבת ש"צ הורד לפני התיבה ערבית אין צריך להזכיר של יו"ט שאילולא שבת אין ש"צ יורד לפני התיבה ערבית ביו"ט במעין שבע שחקנה חכמים בערב שבת דשכיחי מוֹקִים כדאיתא בע"פ ובתי כנסיות שלהן היו בשדות ובית הכנסת עלול בכך שמלאך המות מפקיד שם כליו ובני אדם המתאחרין לבא היו מסיימין תפלתן בעוד החזן מאריך במעין שבע, ועל כן מנהג לאומרו בנגון יפה כדי

כדי להאריך וכו' לא נתקנה וי"ט שחל להיות בערב שבת אף על פי שאין עושין מלאכה כי אם אוכל נפש בלבד צריך לומר ברכה מעין שבע מן אבות ברברו כראיתא בסוף פרק קמא דחולין וי"ט שחל להיות בערב שבת תוקעין ואין מברלין ובמקום הקיעה התקינו אותה ברכה מעין שבע ברכות להמתין הסתאחרים לבוא בעבור סעודת יום טוב לשבת, מפ"ר, (אב"ן):

ח) **יסוד** העמרמי בין בערבית שחרית ומוסף ומנחה בשבת מוכיזין כך ורצה והנחל לבניהם שבתות למנוחה למען שמו באהבה מלך עוזר וכו', ולא יתכן להוכיח של שבת אלא שאומר ברכה רביעית בפני עצמה ואין לשנות מטבע הברכות שכולן שוות לחול ולשבת, (אב"ן):

ט) **ובמנהג** צרפת כשחל וי"ט בערב שבת שאין אומרים כמה מדליקין שאין יכול לומר עשרתן ערבתן דהא אין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב. כך קבלתי בצרפת, (אב"ן):

י) **יסוד** העמרמי ואם טעה יחיד ולא הוכיח של שבת בערבית מחזירין אותו ואע"פ ששנינו טעה ולא הוכיח של ראש חדש אין מחזירין ההם היינו טעמא לפי שאין מקדשין את החדש אלא ביום אבל בערבית של שבת שמקדש ועומד מששת ימי בראשית מחזירין אותו, ואע"ג דקו"ל כרב דתפלת ערבית רשות ד"מ הוכח דלא בעי לצלויה לה דלא ממרחינין ליה אבל מרח וצלי ושווי' עליה כתובה ממרחינין ליה למהדר ולצלויה, ועוד דאמרין ביציאות השבת אמר זעירי הני חברין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון שהתיר חגורו לא ממרחינין ליה לצלויה והכא נמי כיון דצלי ולא אדכר השתא ממרחינין ליה והדר מצלי, ור' משה גאון ז"ל כתב יחיד שמעה כליל שבת ולא התפלל ומאהבת ה' אלהינו כו' כיון ששמע מש"צ מן אבות ברברו שהיא ברכה אחת מעין שבע מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו וכן כתב רב נטרונאי גאון ז"ל, ולא יתכן דהא אין בה מלכות ודמא להבינו רב לייש אמאן דמצלי להבינו בעיר אבל בדרך מצי לצלויה לה, ויראה לי שצריך לחזור ולהתפלל וכן מצאתי בתשובות הגאונים שאם שכח אתה קדשת בשבת וכל שכן ברכה רביעית ביום מחזירין אותו, (אב"ן):

יא) **ואמרין** כפ' מי שמתו דבני אדם שמעו להתפלל של חול בשבת משלימין אותה ברכה בברין הוא שבשבת בעינין למימרינהו אלא משום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן פירוש שלא יצטער שאם היה לו חולה אומרה בברכת [רפאנו] (השנים) הילכך אין מתפללים בשבת כי אם שבע ברכות דאסור לו לאדם לתבוע צרכיו בשבת, וי"א משום דבשבת ממחרין לבוא ומסחרין לצאת והוא צריך להתעכב בתפלת י"ח ויצטער ואינו נראה כלל אלא כדפרשינן, (אב"ן):

יב) **וי"ט** לי סמך לז' ברכות לשבת כנגד ז' אזכרות שבמזמור שיר ליום השבת וכו', וי"א כנגד ז' קולות שבמזמור הבו לה' קול ה' על המים וכו', (אב"ן):

יג) **ואפליגו** רב ושמואל ור' יוחנן בע"פ אותן בני אדם שקדשו בבית הכנסת אמר רב ידי קידוש יצאו ידי יין לא יצאו ושמואל אמר אף ידי קידוש לא יצאו ור' יוחנן אמר אף ידי יין [לא] יצאו רב אית ליה דיש קידוש שלא במקום סעודה ולשמואל אין קידוש וטעמא דשמואל בירושלמי מפרש משום וקראת לשבת עונג במקום העונג שם תהא קריאת השבת קידוש היום, ואע"ג דהלכתא כרב באיסורי כדפליג אדשמואל ור' יוחנן קאי סרב ולא איתותב ר' יוחנן אלא מיין ומקידוש לא איתותב בהא הלכתא כשמואל דכולהו אמוראי בתראי רב הונא ורבא ואבבי קיימי כוותיה בע"פ וכן פ"ח, וכך כתב בתשובות רבינו האי גאון ז"ל ורבינו שרירא אביו וכן כתב ר' יהודאי ז"ל ולשמואל למה ליה לקדושי בבי כנישתא לאפוקי אורחים דאכלי בבי כנישתא, ואע"פ שאמרו במגילה פרק בני העיר בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן וכו', סעודת שבת שהיא מצוה מותר לאכול בהן וראיה לרבר וירושל' דאור

דאור לארבעה עשר ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו צריכי בדיקה מה צריכה ליה שכן אוכלין שם בשבתות ובראשי חדשים וכן סידר עלה דמתני' אבל בחבורת מצוה גרסינן בירושלמי א"י יוחנן ליום ברבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש ר' יוחנן עייל לבי כנישתא ומלקט פירורין ואביל להון אמר יהא חלקי עם דמקדשי ירחא הכא ובפרק מי שהפך וכיצד מברכין מן מה דאנא חמי לרבנן סלקין לקידושי ירחא ואכלין ענבין ולא מברכין עליהון בסופה לא כשיש בדעתן לאכול פת, למדנו שמותר שיאכל שם דמנהג אבותיהם בידיהם, ומכאן מנהג בירושלמי לאכול שם בעיבור החדש, מגלה סתרים, (אב"ז):

(יד) **א"י** נמי בבית הסמוך לבית הכנסת והוי מקום סעודה כיון שדעתם לסעוד שם דאמרי' בירושלמי דכיצד מברכין מי שסוכתו עריבה עליו בשמיני של חג יקדש בביתו ויאכל בסוכתו ומכאן אמר ר' שמעון דמקדש שלא במקום סעודה ומעם שם וילך ויקדש בביתו להוציא כניו ובני ביתו והוא יצא כבר אע"ג שעקר סעודתו, מהא דירושלמי, וראיה גדולה נראה לי מההיא דע"פ מעימו-מיד, ואף אם לא מעם החזן כי אם האורחים או מעם הוא ולא האורחים יצא לדריהו הוי מקום סעודה, והמברך צריך שיטעום דאמרינן בפרק מערבין לאו דוקא ה"ה שיטעום לאחרים יצא כדאמרינן התם ליטעמיה ינוקא בקידוש של ליל כפור אתו למסירת הא לאו הכי שפיר דמי וכפידוש ר' שמואל בע"פ. אך כל הקהל שאין סועדים שם לא יצאו וצריכין לקדש בביתם במקום סעודה שהלכה רווחת היא בישראל שאין קידוש אלא במקום סעודה כשמואל, נפלאתי על מנהג ספרד ופרובינצא שמקדשים שם בשבתות וימים טובים שכיון שאין אורחין אוכלין שם ואין אדם יוצא בה הויא לה ברכה לבטלה בלי ספק, אבל הברלה דהויא שלא במקום סעודה טוב להבריל שהרי כל השומעים ועונין אמן יוצאין בה ויש בני אדם שאין להם יין להבריל בביתם שבדוחק נמצא להם יין כדאמרינן בתלמוד ודילמא לא איקלע ליה כוס יוצאין בשמיעתה ובעניית אמן, (אב"ז):

(טו) **וכיון** דאין קידוש אלא במקום סעודה אף אם צריך לאכול במקום אחר ויהוויר למקומו שקדש שם ויטעום מותר ואם לאו אסור, שר שלום ז"ל, ואם קידש לאנשי ביתו ובא לו אצל אנשים שיוודעים לקדש אינו חוזר ומקדש להם רב יהודאי גאון ז"ל. וכתב רב נטרונאי ז"ל דמברילין ומקדשין בבית הכנסת אע"פ שאין שם אורחין אוכלין, ולא מיבעיא הברלה דשלא במקום סעודה דיצאו כל השומעים ועונין אמן אלא אף קידוש דאינו אלא במקום סעודה יקדשו שם שהטעם היין שמועמין בו הצבור משום רפואה הוא שנותנים ממנו על עיניהם דקאמרינן פסיעה נסה נוטלה אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה בקידושא דבי שמישי ופעמים שיש בני אדם שם שאין להם יין בביתם ויקדשו על הפת ותקנו להם חכמים לקדש שם משום רפואה, וביסוד העמרי ומיבעי ליה למיקם בבי כנישתא עד דמקדש שליחא דציבורא עליה כסא דקידושא ועד דייטר מקדש השבת לא יתיב דמעלי לברוכי * :

(טז) **כמה** מדליקין נהגו כל ישראל לאומרו להוזהר על דיני הרלקה ולהודיע ברבים השמנים והפתילות שאמרו חכמים שלא יבוא להטות, וזה שלא נהגו לומר דיני הממנה כמה מומנין וכירה שהסיקה משום מורה צבור, או משום דגר שבת משום שלום בית הוא הוצרך להזהיר יותר, (אב"ז):

על שלש דברים נשים סתות בשעת ליתתן על שאינן זכירות בנדה, ובחלה, ובהרלקת הגר, ובב"ר אדם הראשון חלתו של עולם היה שהוצבר עפרו מכל הארצות, בפרק נגמר הרין והיה נרו של עולם שנאמר נר אלהים נשמת אדם, והלבינה את פניו ושפכה את דמו וגרש מן ערן לפיכך תלקה בשלשתן אם לא תקיים אותם. וכתב רב אחא בשבחה שצריכה לבקר להרליק נר של שבת דאמרינן התם אין מדליקין בעצמן מפני * מייפוט כרנליס :

כבוד השבת ומפרש רבא שמא יניחנה ויצא א"ל שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה עד כאן, והכי פירושה סעודת השבת במקום הנר חובה, ובדאיתא בסוף יומא מאן דאית ליה סעודתא לא ליכלה אלא בעין יטמא והיינו דאמרין בע"פ ואמר לן מעימו מדי דילמא אראוליתו לביתיוכו מיתעקרא לכו שרגא ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה, והדלקת הנר במקום סעודה חובה ומצוה משום עונג שבת ושלוש הבית, ורבה דאמר לאביו הדלקת נר בשבת חובה לא איצטריך ליה למימר אלא שבמקום סעודה השבת היא חובה דבלא סעודה שבת הא אשמעינן מהנתינן דחובה, דתנן על שלש עבירות הנשים מתות וכו' ואסמכוה רבנן אקראי ותונח משלוש נפשי זו הדלקת נר בשבת וידעה כי שלום אהלך זו הדלקת נר בשבת אם כן אתא רבה לאשמועינן דבמקום סעודה השבת היא חובה ומצוה. ואם היתה דולקת מבעוד יום צריך לכבותה ולהדליקה לשם השבת ולכרך עליה דתניא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר, בשבת פרק ב"ס. ובירושלמי ובבראשית רבה ויברך אלהים את יום השביעי ר' אליעזר אומר ברכו בנר פעם אחת הדלקתי את הנר בערב שבת ובמוצאי שבת מצאתי דולק ולא חסר כלום, למדנו מזה שאין לברך על הנר בלילי ימים טובים, וכ"כ רב אחא בנר שבת לברך להדליק ולא הזכיר נר של יו"ט, וכן כתב רבינו יעקב מ"כ דמברכין על הדלקת נר שבת מידי דהוי אכיסוי הדם שחייב להכנסה מאליה אין צריך לכסות ואם נתגלה חייב לכסות, והוא הדין להדלקת נר שבת שחייב לברך שהיא חובה אע"פ שאם היתה דולקת שמא אינו חייב לכבותה ולהדליקה, פר"ת, (אב"ן):

(יח) **ושוין** שאין מביאין את השלחן אלא א"כ קידש ואם הביא פורס ספה ומקדש כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא, וצריך להיות השלחן ערוך והנרות דולקות כדתניא בשבת פרק כל כהני בשעה שאדם בא מן בית הכנסת לביתו ומצא שולחן ערוך ממות מוצעות ונרות דולקות שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם אחד טוב ואחד רע מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת הבאה כך ומלאך רע אומר בעל כרחו אמן וכו'. ויפרס המפה עליו דליתיה כעקירת שולחן ומקדש ואחר כך יסיר המפה ויראה כי הסעודה באה לכבוד שבת:

וכתב רב עמרם המקדש אם מעם מלא לוגמיו דהוא רביעית יצא, ולא יתכן דבוראי מצוה מן המובחר הוא לשתות כל הרביעית אך אם לא שהה אלא רוב הרביעית שיראה כמלא לוגמיו יצא והיינו דאמרין בע"פ והוא דשתי רובא דכסא, דמלא לוגמיו יצא דאמרין התם לאו מלא לוגמיו ממש קאמר דהא מלא לוגמיו נפיש מרביעית כדאיתא בסוף מסכתא יומא כמה ישתה ויהיה חייב בית שמאי אומרים כדי רביעית ובית הלל אומרים מלא לוגמיו ואמרין התם מאי מלא לוגמיו כמלא לוגמיו, פירוש דווסר מרביעית, ופריך א"כ הוה ליה מקולי ב"ש, אבל כי הוה תנינן ב"ה אומר מלא לוגמיו ממש הוה לה מקולי ב"ה וחומרי ב"ש דמלא לוגמיו ממש נפיש מרביעית ולכך לא תנייה התם, וביון שכן לדברי הגאון היכי תני בערב פסח המקדש אם מעם מלא לוגמיו יצא דהא מלא לוגמיו נפיש מרביעית, אלא ודאי הוה דע"פ כמלא לוגמיו קאמר דווסר מרביעית דהיינו דאמרין התם והוא דשתי רובא דכסא וסתם כוס שבתלמוד הוא המחויק רביעית ולכתחילה בעינן רביעית ואם שתה רובו יצא, (אב"ן):

(יט) **וכתב** רב עמרם אחר כוס הקידוש אם אין לו יין לברך עליו על המזון יברך מעין שלש אבל אי אית ליה כוס יין לא דברכת המזון פושרתו, דעדיפי שלש ברכות מפי מעינן שלש, וזה שמברך אחר ברכת המזון בפ"ה ומעינן שלש דאסח דעתיה ואפסקיה בברכת המזון, ואי בריך ברכת המזון בלא כוס לא צריך אחריו מעין שלש, וזה שאמר בתחילת דבריו לא יתכן שאף אם אין לו יין לברך עליו על המזון אותן השלש ברכות שיברך בלא כוס פושרתו מעינן שלש דעדיפי מיניה וכן עיקר, (אב"ן):

(כ) כתוב בהלכות גדולות המקדש ולקחו אחרים הכוס מידו ושתוהו והוא לא שתה מביאים לו כוס אחר לברך עליו בפה וישתה ואין צריך לחזור על כוס הקידוש ודיו בכך, והמעם משום דביון שכוונתו לא היתה אלא על הכוס שבירו ולקחוהו אחרים פסגו צריך לו לברך על כוס אחר בפה וישתהו, וראיה לדבר כיירושלמי דפרק כיצד מברכין א"ר זריקא ר' זעירא בעי ההן תורמוסא דמברך עיליה והוא נפל מיניה מהו מברכא עליה תניינות ומה בינו לבין אמת המים תמן לכך נתכוון סתחילה. והפירוש אע"פ שהמברך לשתות מאמת המים והמים עוברין להם אינו צריך לחזור ולברך לפי שכוונתו לאותן שיבואו בידו בשעת שתייה ולא בשעת ברכה אך התורמוס לזה שבירו נתכוון ולא לאחר וצריך לחזור ולברך, מנלת סתרים: ותני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס א"ר חייא בר אבא הדא אמרה הדין דנסיב פוגלא ומברך עלויה והוא לא אתי בידיה צריך למברכא עלויה זמן תניינות, א"ר יודן וצריך לוטר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבמלה:

(כא) ואם אין לו יין לקדש מקדש על הפת כדאמר בע"פ דרב ויסנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא, וויסנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא. וגשים חייבות בקידוש היום דבר תורה דכתיב וכוזר ושמו כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה. ואין אומר קידוש היין אלא על יין הראוי לינסך על גבי המזבח להוציא את שריתו דע ומגולה ואע"ג דעבריה במסנת משום הקריבהו נא לפחתך וכו' ותנן יין מנתו לא יביא לקרבן ואם הביא כשר, וביון דלקרבן אם הביא כשר אנן אפילו לבתחילה, וכדאמר רבא סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום, וכתב רב שרירא צמוקים שיש בהן לחלוחית בשרייתן במים ויש בהם מעם ומראה מברכין ומקדשין עליהן ואי לא הרי הן כמים לכל דבר. ולאחר הקידוש יטול ידיו אבל נטל ידיו לא יקדש על היין ובשלא נגע בבית הכסא שהרי הוא נוטל ידיו לפירות והוא מגבי הרוח ולפת הוא דצריך נטילת ידים וכיון שנטל ידיו עקר דעתו מן היין ושם לבו על הפת, יסוד העמרמי. ומכל מקום הכי סלקא שמעתא בע"פ דנטל ידיו יקדש ואין צריך לחזור ולטול ידיו אחר הקידוש מדרב דויסנין דחביבא ליה ריפתא וכו' ובודאי היה נוטל ידיו מספק שמא יקדש על הפת ולא פלוג רבנן בין מקדש אריפתא ובין מקדש אחמרא, וכן כתב רבינו שמואל הצרפתי בע"פ. וחייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת וביו"ט, בשבת דא"ר אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת מ"ט לקטו לחם משנה כתיב רבא נקט תרתין וכצע חדא אמר לקטו כתיב, ותניא במכילתא ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי לא יהיה בו למדנו למן שלא היה יורד בשבת. ימים טובים מנין ה"ל שבת לא יהיה בו, פירוש בכל יום הנקרא שבת לא יהיה בו המן למדנו שלא היה המן יורד לא בשבתות ולא בימים טובים, וכל שעה שמבקש לטעור חייב בלחם משנה אע"פ שאינו חייב אלא בשלש סעודות. ומחלוקת בני מורח לבני מערב. אנשי מורח בוצעין על שתי ככרות בערב שבת, אנשי מערב אין בוצעין אלא על אחד, שלא להשוות כבוד ערב שבת לשבת:

בליל שבת אומרים אתה קדשת ובשחרית ישמח משה ובמנחת אתה אחד, וזה שנשתנו אלו שלשת התפלות לשבת מימים טובים שאומר בהן ערבית שחרית ומנחה תפלה אחת וכן בחוליהם וכן בראשי חרשים, והו המעם, אתה קדשת לשבת בראשית, ישמח משה בשבת שניתן לו כמרה ונשנה בהר סיני, אתה אחד ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים לאלף השביעי שנאמר ונשגב ה' לברו ביום ההוא, מנלת סתרים, רבינו שלמה לא היה אומר ישמח משה והיה אומר אתה בחרתנו והיה מזכיר ואומר שכתות למנוחה בי לא היה יורע מה ענין לשבת ישמח משה, ורבינו יעקב מ"ב החזיר הדבר ליושנו ואמר כי מעם גדול לדבר לוטר ישמח משה דאמרין בפ"ק דשבת (דף י"ע) מאי דכתיב לעת כי אני ה' מקדשכם אמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית נני ושבת שמה ואני מבקש

סבבש ליתנה לישראל לך והודיעם וכו' ולהבי תקנו ישמח משה באותה מתנה טובה של שבת, כ"ש, (אב"ן):

לשחרית של שבת הולכין לבית הכנסת ועומד החזן ופותח על נטילת ידים ועונין אמן ומסיימין כל הברכות דלפני ברוך שאמר, וקורא שונה ודורש ואומר רבון כל העולמים כי לא על צדקותינו וכו', ומנהג ספרד ופרובינצא ה' מלך ה' מלך ה' ימלוד לעולם ועד וכופלין אותו בספרד, מומור לתורה מבואר בסידור של ברכות, ובמזמורים לשבת השמים מספרים והלל הגדול כ"ו כל חסדו על שם שמדברים מיצירת בראשית שנשלמה בשבת. מומור שיר ליום השבת, ומוסיפין שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה בספרד, וי"ל כי זה סגן הגאולה מדבר כדאיתא במכילתא בפרשת השירה עשר שירות הן התשע לשון נקבה כשם שהנקבה יולדת כך אחריהן שיעבוד, אבל האחרון לשון זכר דכתיב שירו לה' שיר חדש וכתיב צאו וראו אם יולד זכר כשם שאין הזכר יולד כך גאולה אחרונה אין אחריה שיעבוד, ובזכות השבת אנו עתידים להגאל, וכן שיר המעלות לולי ה' וגו' על קבוצ גלויות שנאמר נפשנו כצפור נמלטה וגו':

בבית הכנסת של אדונו הנשיא ר' יהוסף זצ"ל מוסיפין עוד שיר המעלות שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, על שם שמחת המקדש החדש שיבנה שהוא בנין מפואר, וכן תמצא ענין כל המזמורים שמוסיפים בספרד לפי הענין, וייושר מאד בעיני והמבין יבין, (אב"ן):

בג' ואלפ"א בית"א ליוצר לחול ולשבת מבואר בסדור הברכות. ליוצר בתפלתו ישמח משה וכו' עד שבת וינפש, ולא נתת ה' אלהינו לגווי הארצות שאינם עובדי פסילים, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים כמשמעו, גם במנוחתו לא ישכנו ערלים שאינם אלו ואלו אלא גרי צדק שקבלו עליהם שבע מצות, או גרים ותושבים שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז כגבעונים, ושבת שקולה כנגד כל המצות דכתיב בעזרא ותתן להם תורה ומצות ואמר שבת קדשך הודעת להם לכן לא נתת כי אם לישראל שקבלו עליהם כל המצות, על כן אין נכון לדלג אותו הלשון שתקנו חכמים, (אב"ן):

כד' ביציאת התורה מן הארון מנהג ספרד לומר אתה הראית לדעת שנאמר על קבלת התורה, ותורה נתנה בשבת ב' ר' עקיבא, יהי ה' אלהינו עמנו על בנין הבית, קומה ה' למנוחתך בעבור דוד עבדך וכו' בהכנסת הארון לבית קרש הקרשים אמרו שלמה כדאיתא בפרק במה מדליקין, ואומר בקול רם גדלו לה' אתי ומגביה ס"ת כלפי מעלה וע"כ נהגו לומר זה המקרא על שם ויהי כי צעדו נושאי הארון ששה צעדים שיש במקרא זה ו' תיבות, כך שמעתי, (אב"ן):

כה' במנהג ספרד שהמברך והקורא בתורה נוטלה בידו ובחיקו, ויש לי סמך מדאיתא בסוכה כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו לולבו בידו, קורא ק"ש ומתפלל ולולבו בידו, הית קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע, למדנו שיטול הספר בידו בעת הקריאה כאילו קבלה היום מהר סיני שנאמר ביום הזה באו מדבר סיני, ואמרין בירושלמי ביום הזה באו מדבר סיני אל יהו דברי תורה בעיניך כפרוודגמא ישינה שהכל דשין בה אלא כפרוודגמא חדשה שהכל מצפים לראותה, (אב"ן):

כו' אך המנהג שנהגו בכל ספרד שאין בולטין עמודי ס"ת למטה כלל אלא למעלה ובגליליחה לאחר קריאתה מעמידה החזן על התיבה במקום שיושב, אינו מנהג כשר אלא ראוי להעבירו ואי איושר חילי אבטליניה, לפי מה שאמרו חכמים עשרה שקראו בתורה גדול שבכולן גולל ס"ת וכשהוא גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים וכל זה מפני כבוד התורה, וכשהוא גולל בספסל במקום שיושבין אין זה כבוד התורה, ועוד שהגליונים מתקלקלים ומחמטעים משיעורן ועוד דאסור לישב כנגד התורה כדאיתא בבבלי ובירושלמי פרק מי שמתו בסופו לא ישב אדם על כספסל שספר תורה נתון עליו ומעשה בר' אליעזר שהי' על ספסל שהיה ס"ת נתון עליו והתרתיע מלפניו

מלפניו כנרתע מלפני הנחש, ואם היה נתון על דבר אחד מותר וכמה טפח, ועוד מדקאמרינן גדול שבכולם גולל ס"ת מכלל דכבודו בגדולים ולא בחון הכנסת, (אב"ן):

(כו) **ובברכות** פרק שלשה שאכלו ובמגילה פרק הקורא עומד ויושב ובירוש' ובסנהדרין בפרק א' דיני ממונות אין פורסין על שמע פחות מעשרה ואין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה ואין קורין בתורה פחות מעשרה ואין נושאים את כפיהן פחות מעשרה, מכיון דתני אין פורסין וכו' להדיא מילתא תני אין עוברין צריכין להדא דתני אין פורסין התחילו בעשרה והלכו מקצתן גומרין אין עוברין לפני התיבה כו' התחילו בעשרה והלכו מקצתן גומרין וכו', ועל זה נאמר ועוזבי ה' יכלו ומתרגם דשבקין אורייתא ישתיצון, וכן על כל השנויין במשנתנו:

הקורא בתורה וקרא שני פסוקים או שלשה ונשתתק ולא בירך אחריה אמרינן במגילה בירושל' פרק הקורא עומד ויושב ר' אבא בריה דר' אחא בר אבין ור' חייה בשם ר' יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל את שלפניו, ואי תימרו ממקום שפסק, הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם וכתוב תורת ה' תמימה, שתהא כולה תמימה מגלת סתרים, מצאתי בירושלמי פרק הקורא עומד ויושב ר' שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא חמא חד בר נש קאים ומתרגם והוה סמך לעמודא א"ל אסיר לך כשם שניתנה תורה באימה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה, למדנו מזה שהמתרגם צריך לעמוד על רגליו ולא להסמך אף על העמוד, (אב"ן):

(כח) **מצאתי** בירושלמי ר' שמואל ב"ר יצחק עאל לכנישתא חמא חזנא קאי ומתרגם ולא מוקים בר נש תחותי' א"ל אסיר לך כשם שנתנה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור, עאל ר' יהודה בן פוי ועברה שאילה אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה', (אב"ן):

(כט) **מצאתי** בירושלמי ר' שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא חמא חד סופר קאי ומושיט תרגומא מנו ספרא א"ל אסור לך דברים שנאמרו בפה בפה ושנאמרו בכתב בכתב, (אב"ן). וכן מצאתי במגלת סתרים:

(ל) **בתוספתא** דמגילה ראש בית הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא, חזן בית הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו, וחזן העומד לקרות אחד עומד ומקרא לו עד שעה שיקרא, ובפרשת וישלח יעקב בב"ר תני ר' חנינא בשם ריש לקיש אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו למדנו שאין אדם רשאי לקרות עד שיאמרו לו אחרים קרא, וכן מיתיי לה בהלכות רבינו האלפסי ז"ל. ומנהג צרפת ופרובינצא בשחרית בשבת לפני בית הכנסת להשלים פרשת היום שלשים מקרא ואחד תרגום לפי שכל העושה כן מאריכים לו ימיו ושנותיו, ויש שמקדים להשלים בערב שבת, ואמר רב שר שלום גאון ז"ל כשמוציאים את התורה מן הארון בין בחול בין בשבת וכשסחוררים אותו לארון עומדים מפניו לאלתר ואחר כן יושבין דאיבעיא לן בקידושין מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי מפני לומדיה עומדין דכתיב מפני שיבה תקום מפניה לא כל שכן, ואותן שעומדין מפניה משעת הוצאה עד שעת חזרה מועים בהאי קרא דכתיב ובפתחו עמדו כל העם ואינו אלא לשון שתיקה כדאיתא בסופה פרק אלו נאמרין א"ר חלבו כיון שנפתח ס"ת אסור לספר ואפילו בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר והוחלתי כי לא ידברו עמרו ולא ענו עוד. וקורין בתורה שבעה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן ואפליגו בהא אם מפטיר עולה למנין ז' אי לא, ופסקו גאונים דעולה מדרגת חל להיות פרשת שקלים בואתה הצוה קורין ששה בואתה הצוה וחד קרא מכי תשא עד ועשית כבוד וכן כתב רבינו האלפסי ז"ל, ור"י מנותתו כבוד כתב דאי אפסקו בקדיש לפני הספסר אינו עולה

עולה ואי לא אפסיקו עולה, וכן כתבו רבנן סבוראי וכן מצאתי במסכת סופרים, ונראה מפני שהקדיש הפסיק לחובת קריאת התורה וכדי להפסיק בין הקוראים לענין חובת הקריאה למפמיר שאינו עולה לחובת הקריאה, (אב"ן):

לא) ורב עמרם כתב דאין המפמיר עולה והא שצריך לקרות בתורה תחילה מפני כבוד תורה וכיון דמשום כבוד תורה הוא למניינא לא סליק, וכתב רב נטרונאי שאפילו כהן עם הארץ וישראל ת"ח קורא כהן ראשון מפני דרכי שלום ואף לפני נשיא שבישראל ולפני ראש ישיבה דתנן אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ואחריהם תלמידיו חכמים כו', בגימין פרק הניזקין, ואם אין שם כהן נתפרדה חבילה דלא קרי לוי כלל, יש מפרשים שלא יקרא שני במקום **לא** כלל אלא במקום ישראל מיהא יעלה. ובכתובות פרק שני העלן למנין **שבעה** אפילו **אשה**, אבל אמרו **אשה** לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור. וכתב רב נטרונאי דדוכתא דמצלי בית עשרה ולית בהון שבעה דידעי למיקרי בספר תורה קרי כל גברא דידע למיקרי תרי וימנין שפיר דמי דלא לבטל מנהג ישראל ולא ליבטל ברכות ולאשמועין להנך דלא גמירי ואין בזה משום מוציא שם שמים לבטלה. הקורא בתורה לא יסייע לסתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה ושלא יפסוק בקריאתו אף בתרגום עד שיחתום אבל החזן מותר לסייעו אף בקול רם, ואותו מתרגם אינו קורא לעלות למנין ז' מפני שהוא מקרא אחריים ואם מתרגמים שנים אין לחוש. ואי משום דשמעי גברי ונשי לא ליפרוש לחזן ויוצאין ידי חובתן בלא פירוש. וכתב רב נטרונאי ז"ל אלו שהן מתרגמין בתרגום דרבנן על המקרא אסמכוה רבנן שנאמר ויקראו בספר תורת אלהים ושום שכל מפורש, מפורש זה תרגום, ומדקתני אין המתרגם ראוי להשמיע קולו יותר מן הקורא ומדתנן קטן קורא בתורה ומתרגם, הא למדת שמצוה לתרגם מן התורה ואותן שיודעים לתרגם ומונעין ממנו להכעיס הם בני נדוי ואם אינם יודעים לתרגם ילמדו מאחרים ויתרגמו ויצאו ידי חובתם עד כאן. ועוד דאמרין כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום מאריכין לו ימיו ושנותיו אלמא דמצוה גדולה יש בתרגום לפי שפירוש התורה הוא, (אב"ן):

לב) מצאתי בתשובות הגאונים בכהן שהמיר וחזר בו לא יקרא בתורה תחילה ולא יפירוש כפיו דכהן בעל מום הוא וכתוב וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפחות ראשון בתורה וזה חילל קדושתו והיאך יברך אקב"ו בקדושתו של אהרן, ובהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים דכתיב אך לא יעלו כהני הבמות, אבל חלה ומתנות נותנים לו ככהנים בעלי מומים שפסולים לעבודה ונותנים להם מתנות כהונה. ושוב מצאתי כהן שהמיר וחזר בתשובה ראוי לישא את כפיו ואע"ג דכתיב וקדשתו וכיון שהמיר חילל קדושתו דכיון שחזר בו חזרה קדושתו שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים ויאכלו מתנות בתוך אחיהם, ותנן הרי הן חולקין ואוכלים בתרומה ובקדשי קדשים והרי הם ככהנים בעלי מומים ואסורין בזונה וגרושה וחללה ואסורין ליטמא למתים כבעלי מומין וראויין לישא את כפיהם כבעלי מומין וקורא בתורה ראשון שאם אין אתה אומר כן אמאי תנן הרי הן כבעלי מומין ליתני נפסלו מן הכהונה ומשום דכהנים דשמשו בבית חוניו דלאו לע"ז אבל לעבודה זרה נפסלו מן הכהונה דהא אפליגו רבנן במשתחוה לעבודה זרה ובמזדה לע"ז דאיתמר המשתחוה לע"ז דב נחמן אמר קרבנו ריח ניחות ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחות, ולענין עבודת מקדש הוא דאיפליגו הא לכל מילי ולכל דיני כהונה לא איפליגו לעלות לדוכן ולקרות בתורה תחילה, וכי הימא והא כתיב ושמו את שמי וגו' שהכהנים מברכין את ישראל והקב"ה מסכים על ידיהם על שעזבו הקב"ה עזב אותם דכתיב וחרה אפי בו ועזבתם, הלא כתיב שובה אלי ואשובה אליכם וכיון ששב הקב"ה מסכים על ידו בכרבותיו, ואין לנו ראייה ממקרא ולא ממשנה ולא מתלמוד לפסלו אלא שלא לפסלו יש לנו ראייה מן התורה

התורה וסן המשנה דכתיב לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מרבר כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה תחילה אין לך אונאת דברים גדול מזה, ועוד נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, ולא נכון לעשות כן דאמר רבינא כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעלי תשובה, ואם לא יעלה לדוכן אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעלי תשובה, ואם לא יקרא בתורה תחילה משהרהר בלבו את המרתו ויאמר אוי לה לאותה בוששה אוי לה לאותה כלימה וימנע מעשות תשובה, נמצינו שהקב"ה עשה תקנה דלא ליטמע ישראל בין הכותים דכתיב ונסמך לגר הנושב אחרי נמכר גאולה תהיה לו, מכל מקום יש להוכיח שהוא כשאר אחיו הבהנים, כך מצאתי, (אב"ן):

י"ג) וקורא המפמיר שלשה פסוקים לכל הפחות אחר קריאת השבעה כשהפסיק בקריש בינם לבינו, ואחר כך מפמיר לפי ענין פרשת היום מבראשית עד י"ז בתמוז, ומשם ולהלן הכל לפי המאורע, ולא יפחות מכ"א פסוקים כנגד שבעה הקוראים בתורה, והיכא דסליק עניינא בעולותיכם ספו על וגו' אין צריך כל כך אלא להשלים הענין. וכן מנהג בכל הפרשיות הבאות חובה ליום אחרי קריאת הקוראים לפני החובה מפסיק בקריש כגון שבת וראש חודש ושבת וחול המועד וראש חודש שבת שחל להיות בשבת שאנו מוציאין שלש תורות לקרות אחת בענין היום ואחת בראש חודש דתדיר ושאנו תדיר תדיר קודם, ואחת בחנוכה, מפסיקין בקריש קודם קריאת פרשת חנוכה וחזור המפמיר וקורא בה ומפמיר בנרות זכריה, (אב"ן). ויש מקומות מועטים שלא נהגו כך:

לד) וכתב רבינו יעקב מ"ב דבשבת שקורא המפמיר פרשת חובה כגון של ר"ח וחנוכה ופרשיות ארבע אינן רשאין להקרות בהן קמן ולהפמיר דזה הכלל כל המחוייב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ואין הקמן מחוייב בדבר, (אב"ן):

לה) כתב ר"י מ"ב לכך מנהג לקרות את הקריאה בנביא לפי מה דאמרינן בסוטה פרק אלו נאמרין א"ר חלבו כיון שנפתח ספר תורה אסור לדבר אפילו בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם, אך לאחר קריאת התורה הותרו לפתוח ולדבר בדבר הלכה, לשון פטר רחם פתיחה, או כלשון הנפטר מחבירו, אין מפמירים אחר הפסח, לשון סילוק מן הדבר, (אב"ן):

לו) אבל שלא לדבר הלכה אסור לדבר בבית הכנסת וזולתי לצרכי רבים כדאמרינן לעיל לפני חפלת החול, ואמרינן בפרק בני העיר בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין יושנין בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי ואין מחשבין בהן חשבונות וכל בית הכנסת שמחשבין בה חשבונות לסוף מלינין בה מה מצוה ואין קובר, אבל חשבונות של מצוה מחשבין. וברכות ההפמרה אחת לפנייה וארבע לאחריה, מצאתים במסכת סופרים כמנהג העולם, (אב"ן):

לז) וכל אותן העונין אמן אחר השלמת וצדק ומתחיל ונאמן אתה וכו', אין להעלות על לב שהן שהי ברכות שאינן אלא אחת דהיאך יתכן היות נאמן אתה הוא כברכה הממוכה לחבירתה הלא את שלפניה אינה הותמת בברוך ועוד דשם כאחת מונה אותה ולא כאמנים דקריש יתגדל עונין עליה, ואין לחוש לו כי דבריו אמת וצדק אינו ברכה לענות אמן עליה, ואולי יש לומר שאנו אומרים שיהיו דבריו אמת וצדק כאשר הם ולקיים נבואתו עלינו לפדותנו אמן, וכך מצאתי דצריכין הצבור לומר עמו נאמן וכו' עד סוף כל הברכה ולא ידעתי למה, (אב"ן):

לח) ואם חל ראש חודש בשבת המפמיר בנביא אל יזכיר ראש חודש דאמרינן בפרק במה מדליקין א"ר חלבו אמר רב גידל אמר רב ר"ח שחל להיות בשבת המפמיר בנביא אין צריך להזכיר של ר"ח שאילמלא שבת אין נביא בראש חודש, וכך נראה

נראה לי עיקר, ואע"ג דאיבעיא לן בפרק במה מדליקין מהו להזכיר של חנוכה במוספים כיון דלית ביה מוסף בדרידיה לא מדכרינן או דילמא יום הוא שנתחייב בד' תפלות, ופשוטה מהא דא"ר יהושע בן לוי יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל תפלה נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בד' תפלות וכו', ואותבין ליה מדרב גידל דאמר רב גידל אמר רב ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא וכו' אין נביא בר"ח ומשינן מי דמי ההם נביא בדר"ח ליכא כלל הכא איתיה בערבית שחרית ומנחה, וכן במעין שבע כשחל יום טוב בשבת אמרינן שאין צריך להזכיר של יום טוב כפי זה הטעם וכתוב לעיל, כך נראה לי. ולא כמה שכתב רבינו האלפסי ז"ל דליתא לדרב גידל מהא דר' יהושע בן לוי וכו', דהא תלמודא מוהיב לה ומפרק לה אליביה, ועור דאמר רב אחרבי אמר רב מתנא יום טוב שחל להיות בשבת המפטיר בנביא במנחה אינו צריך להזכיר של יום טוב שאילמלא שבת אין נביא במנחה ביום טוב ואע"ג דאיתיה בשחרית, (אברהם ב"ר נתן). (לט) ולא תיקשי דבפרק הקורא את המגילה תנן בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירים בנביא דאיכא למימר דאין מפטירין בנביא אשני וחמישי קאי ולא אמנחה דשבת, ומיהו לא נהנינן הכי לאפמורי בשבת במנחה, פר"ה, (אב"ן):

(מ) ולבית דקרו אפטרותא ואית להון עסקא ציבורא או למיפסק צדקה או למימר פירקא או דרשא באתרא דרגילי שפיר דמי, ומוספין אין מתאחרים על זה שהרי שנינו מוספין כל היום, (אב"ן):

(מא) וכדמסיימי מקדשין לאלתר ועומדין להכניס תורה בארון, ומנהג ספרד לומר מומור לדוד הבו לה' בני אלים וכו', וי"ל הטעם שזה המומור על מתן התורה נאמר וירקידם כמו עגל, למה תרצון הרים נבנונים, וכתוב בסוף ה' עוז לעמו וגו' ושאו שערים ראשיכם וגו' כששמעו אומות העולם את הקולות ואת הברקים הלכו אצל בלעם לדעת מה זה ועל מה זה ואמר להם הקב"ה נותן התורה לישראל, וזהו ה' עוז לעמו יתן וכו', ושאו שערים ראשיכם וגו' שלמה ע"ה אמרן כשהכניס את הארון לבית קדש הקדשים שדבקו שערים זה בזה כראיתא בפרק במה מדליקין, (אב"ן):

(מב) עומדין למוסף ואומר אבות וגבורות וקדושת השם, כך מנהג ספרד וכן כתב הרב ר' משה ז"ל לומר למשה צוית על הר סיני מצות שבת זכור ושמור.

ובצרפת ופרובינצא נהגו לומר תקנת שבת רצית קרבנותיה צוית פירושה עם סדורי נסכיה מענניה לעולם כבוד ינחלו מועמיה חיים וכו' וגם האזהבים דבריה נדולה בחרו אז מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלינו בשמחה לארצנו וכו'. וקבלתי הטעם מרבתי בצרפת לפי שעל ידי שמירת השבת יהו ננאלין שנאמר אם ישמרו את שבתותי והביאותים אל הר קדשי וכו'. והאלפ"א ביתא נשמעת על הנאולה, תשר"ק ביום ההוא ישרוק ה'. צ' פ' ע' ס' ימפו ההרים עמים ימפו כמו יצפו ונפת צופים צוף רבש אמרי נועם, ג' מ' ל' ק' והיה ה' למלך על כל הארץ, י' מ' ח' ז' יצו שכם אחד לעבדו ויהוהו ויאמרו הנה אלהינו זה, ו' ה' ד' ג' ב' א' יבא לויתן ויכרו עליו חברים, שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ממנו (בפ' ע"פ), מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי מ' ג' צ' פ' ק' צופים אחרים, בירושלמי התורה ניהנה מסאמר לסאמר מנאמן לנאמן מצדיק לצדיק מפה אל פה מסך אל כף, ותורה ניתנה בשבת כראיתא לעיל, (אב"ן):

(מג) במוסף נהגו לומר קדושה דובא לציון גואל, וכך כתבו רבינו שריירא ורבינו האיי בננו ז"ל. אין אומרים פעמים בימים טובים ובשבתות אלא במוסף ולא

בשחרית ומנחה, וביום הכפורים במוסף ובנעילה, אבל בחול ובתעניות ובראשי חודשים ובחול המועדים אין אומרים כלל, ובצרפת ופרובינצא אומר אותה במוסף. להושענא רבא, ויתבאר הטעם בעז"ה במקומו, וקבלתי טעם למנהג קדושה רבא במוסף שבת וי"ט

ויו"ט לפי שנגזרה גזירה לבטלם מק"ש שחרית וערבית כעין מעשה גדלית ויגש הפלשתי השכם והערב ודרשו חכמים כדי לבטלן מק"ש שחרית וערבית התקינו לאומרו במוסף שבת ויו"ט, לפי שהמוספין כל היום ולא ירגישו בהן האויבים, ואולי בשבת ויו"ט שהיו מרבין בתפלה הרגישו על זה שהיו סבורין כי עליהן היו באין כענין תקיעות שבמוסף בירושלמי ויתבאר במקומו, ואע"פ שנתבטלה הגזירה התקנה לא נתבטלה, (אב"ן):

מר) פעמיים וכו' ה' אחד, לולא היו מאריכין באחד ולא היו כופלין היה טוב מאד דהאומר שמע שמע כאומר מודים מודים, ושמעתי כי רבינו אליהו ז"ל היה חוזר ואומר ה' אחד ולמבין אין חשש בדבר כי אם כשכופל כל הפסוק, ובעיא עיון בסוכה (דף ל"ג ע"ב) כענין ואנו ליה עינינו וליה עינינו, (אב"ן):

ומסיימים את התפלה ואומר קדיש, ומנהג צרפת לקרות את המשניות מהסדרים בכל שבת פרק אחד, וקריש בלא התקבל וכו', והולכים לבתייהם לשלום. ופורשים את המפה על השלחן וזכר למן מל מלמטה ומל מלמעלה ודומה כמי שמונת בקופסא, בסוף יומא ירושלמי כל האומר פרשה המן בכל יום מוכסח לו שאין מזונותיו נחסרין, ומקדש קידושא רבא בורא פרי הגפן ומי שאומר אחריו ברוך מקדש השבת טועה הוא דבערבי פסחים רב אשי איקלע כו' אמרי ליה ליברך לן מר קידושא רבא וכו' אמר בורא פ"ה ואגיד ביה וכו' נמצא שאין לומר יותר, וזה שקורא בפ"ה קידושא רבא לפי שהוא ראשון לכל הברכות דהוא ברכת הנהנין וכמו תרומה גדולה והלא תרומת מעשר היא גדולה ממנה שהיא אחת מעשר ותרומה גדולה תרי ממנה עין בינונית אחת מחמשים אלא שהיא ראשונה למעשר ולתרומתו, וכן את בגדי עשו בנה הגדול והלא ביחד נולדו אלא על שם שנולד ראשון כנ"ל, (אב"ן):

ומקיימ תרתי לחמים ובוצע חרא מ"ט לקטו לחם משנה כתיב וכן היה עביר ר"ב זרק כל כחבי, ויבצע את העליונה. ונשים חייבות בלחם משנה שאף הן היו באותו הנס שלקטו לחם משנה בערב שבת ובערב יו"ט. ואחר אכילתן יברכו על מים האחרונים כעל הראשונים על נטילת ידיים ויתבאר לפנינו במקומו בעו"ה, ויברכו על המזון ומוסוף ברחם רצה והחליצנו פרק שלשה שאכלו, ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע, רחם נמי היינו נחמה, ולאו משום פותח ומסיים נקט לה אלא משום אוכרת של שבת באמצע כדאמר פותח בעבודה ומסיים בעבודה ואומר מעין המאורע באמצע דהתם משום אומר מעין המאורע באמצע נקט לה הכא נמי לא אתא לאשמועינן אלא משום אמירת רצה והחליצנו או יעלה ויבא, ויכול אדם לומר בין רחם בין נחמנו בין בחול בין בשבת דכיון שירחם עלינו אין לך נחמה גדולה יותר מזו וכן כתב הרב רבינו ששה זצ"ל. ויש לי סמך לומר רחם בשבת פרק אלו קשרים בירושלמי א"ר אבהו כתיב שבת היא לה' מה הקב"ה שבת ממאמר אף אתה שבות ממאמר. א"ר חנינא מדוחק התירו שאלת שלום בשבת ר' שמעון בן יוחאי חמי לאסיה דמשתעייא סני אמר לה אימא שבתא היא והיא שתקה. תני אסור להכבוע צרכיו בשבת ר' ועירא שאיל לה' הייא בר אבא מהו למיטר רענו פרנסנו כברכת המזון א"ל טופס ברכות כך הוא וסוהר, הא למדת שמנהגם היה לומר רחם ה' דרענו פרנסנו במטבע של רחם רגילות לאומרו ולא בנחמנו, (אב"ן):

מו) אבל רבינו האלפסי כתב ובשבת מתחילין בנחמה ואומר נחמנו ה' אלהינו וכו' ומסיים בנחמה ותנחמנו כנחמתך וכו' בא"י המנחם עמו בבנין ירושלים, ופר"ח כך, וכן עמא דבר (אין צריך) לומר נחמנו ה' אלהינו בציון עירך ושמחנו בבית בחירתך ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ורצה והחליצנו, ואין לומר כמנהג סדרים ושמחנו מלכנו בבית בחירתך מהרה הקם מלכותך ומלכות בית דוד וכו' כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו דהמב והמטבי צריכה שתי מלכות לבר מדידיה אחת לברכת הארץ ואתת לכונה ירושלים דכיון דאמר מלכות בית דוד לאו אורת ארעא דלא אמר מלכות

שמים, מכלל דאין להזכיר בה מלכות שמים דלכך צריך להזכירו בהמטב והמטיב וגם ברחם צריך לומר כך, רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך אלהינו אבינו רענו פרנסנו וכו'. יראה לי הטעם למה דאמר כל מי שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו :

מצאתי במדרש שבימי ירבעם בן נבט מאסו ישראל בשלשה דברים במלכות בית דוד ובבנין הבית ובמלכות שמים שנאמר ראה ביתך דוד זה שמאסו להם מלכות בית דוד, ובנין הבית, איש לאהליו ישראל אל תקרי לאהליו אלא לאהליו שמאסו להם מלכות שמים, ואינן נגאלין עד שיבקשו שלשתן שנאמר ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם ונהרו אל ה' ואל טובו באחרית הימים כ"מ במדרש, על כן צריך לומר בבונה ירושלים שלשתן בין בחול בין בשבת, (אב"ן) :

(מז) **רצה** והחליצנו יש לי לסמוך למה אומרים זה בשבת. בירושלמי ובבראשית רבה א"ר אליעזר בן יעקב מה הלשון הזה ישמוט ויזין ישוב יניח, ישמוט וחלצה נעלו מעל רגלו וחלצו האבנים וישלפון, יחלץ עני בעניו בשכר עניו יחלצו סדינה של גיהנם שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם *, ויזין ואתם תעברו חלוצים מוויינים, ישוב חלצני ה' מאדם רע, יניח ועצמותיך יהליץ והיית כגן רוה, וא"ר אליעזר בן יעקב זו מעולה שבברכות זרווי גרמי, מכאן סמך לרצה והחליצנו בשבת, והטעם שעל ידי זכות שבת שישמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד יהיו נגאלין ונשמטין מן הגלות לארץ ישראל מוויינין ומזורזין בחלוצין עצמות, על זה אנו מבקשים ומתחננים לומר רצה והחליצנו וכו', (אב"ן) :

(מח) **ועל** כן אם חל יו"ט או ר"ח בשבת אין לדלג רצה והחליצנו ולהזכיר של שבת ביעלה ויבא לפי שרצה והחליצנו בקשת-הגאולה היא כנגד השבת, אבל בתפלה מדלגים תפלות שבת כולם ואומרים תפלות יו"ט ומוכירים בהן שבת ויומו. והרב רבינו אלחנן בן רבינו יצחק נ"ע אמר לפי שאם שכח ולא הזכיר רצה והחליצנו אחר שפתח בהמטב והמטיב חוזר לראש לברכת הון, ויעלה ויבא פעמים שאם שכחו לא יחזור אף אם פתח בהמטב והמטיב כגון ב"ח, אע"פ שיחזור ליעלה ויבא ביו"ט לברכת הון, אין לבטל העיקר מפני אותו שאינו עיקר, ואף ביו"ט אין מדלגים רצה והחליצנו מטעם זה שלא תחלוק ביעלה ויבא, כך שמעתי מפיו נ"ע, (אב"ן) :

(מט) **ואני** אומר שגם באתה בהרהנו יש כעין ישמח משה שמזכיר נתינת התורה והשבת לישראל ולא לעו"ג, שבחר בישראל מכל העמים וקדשנו במצותיו ונתן להם שבתות למנוחה ומועדים לשמחה, ובשבת ובר"ח שבתות למנוחה וראשי חרשים לכפרה וראוי לאמרו בשבת, וגם רש"י נהג לאמרו דביעלה ויבוא לחודיה לא היו סגיא וצריך לומר אתה בהרתנו, וכן בברכת המזון לא סגי ביעלה ויבוא וזכר של שבת שאין בו ענין רצה והחליצנו שצריך להזכיר משום שבת כראמון, (אב"ן) :

(נ) **ומברכין** אחר המזון מעין שלש דאפסקיה בברכת המזון ואסח דעתיה דכיון דאמר הב ונברך אסור למישתי בלא ברכה, ודלא כרבינו ר' שמעון קיירא נ"ע שכתב בהלכותיו דלא מברך מעין שלש דהא בריך ברכת המזון וברכת המזון לא פטר אלא האכילה והשתיה שבתוך הסעודה אבל השתיה דלאחר המזון לא פטר ולכך צריך לברך אחר ברכת המזון בורא פרי הגפן דלא איפטר באותה שבירך לפני הסעודה או בתוכה דאסח דעתיה וכיון דצריך לברך בפ"ה אחריו הוה ליה כבא להם יין לאחר המזון בלא אכילה קביעות בכל היום אם ישתה צריך לברך ברכת הנהנין ואחריו מעין שלש, ותו לא מירי, (אב"ן) :

וחותמין

* עי' בבבלי יבמות ק"ב ע"ב :

נא) וחורמין על הגפן ועל פרי הגפן כפתיחתה כך חתימתה כך מנהג העולם, ורבינו אלפסי על הארץ ועל פרי הגפן, אבל רבינו יצחק מרנפירא היה חותם על הארץ ועל הפירות וכן כתב רבינו משה הספרדי וצ"ל בספר אהבה ב' ח' ברכה אחת מעין שלש של ה' המינים של פירות ושל יין כשל מיני דגן אלא שעל הפירות הוא אומר על הארץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו' ועל היין הוא אומר על הגפן ועל פרי הגפן וחותרם בשתיקתן על הארץ ועל הפירות, וכן כתב רב אחא משבחה בפרשת וישמע יתרו. וכן נ"ל מדאמרינן בסוף כיצד מברכין א"ל אבוי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש א"ל בחמשת המינים על המחיה ועל הכלכלה וכו', דפירי על העץ ועל פרי העץ, דחמרא על הגפן ועל פרי הגפן, מיחתם מאי חתים רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה, אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן והא להו, ונראה דהא דקא בעי מיחתם מאי חתים אכולהו קאי אחמשת המינים ואפירי ואחמרא דלא פירש חתימת היין היאך ולא חלק, (אב"ן):

גב) אך הרב ר' אביגדור קרובי ש"צ בן הרב רבינו נתן נ"ע מאבניון אמר לי כי לא יתכן לחתום על היין כעל הפירות דהא אישתני לעילויא וכו' היכי דלפירות חתימתן כפתיחתן הכי נמי לויין חתימתו כפתיחתו על הגפן ועל פרי הגפן ולא על הארץ ועל הפירות ולא על הארץ ועל הגפן וכי קא בעי מיחתם מאי חתים אפיריא בעי לה ומינה את שמע לחמרא ואין צריך לפרש וישר כחו וכן עמא דבר, (אב"ן):

נג) ואם הל ר"ח או יו"ט בשבת אין צריך להוכיר ביעלה ויבוא את יום המנוח ואת יום פלוני הוה שכבר הוכיר של שבת בברכה לעצמה ומה לו להוכיר שני פעמים בברכה אחת, (אב"ן). ואם שכח ולא הוכיר של שבת קודם שפתח בהמנוח והמשיב אומר ברוך אשר נתן שבתות לעמו ישראל לאות ולברית בא"י מקדש השבת, ואם שכח ולא הוכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולששון בא"י מקדש ישראל והומנים, ואם שכח אחר שפתח בהמנוח והמשיב חוזר לראש בברכת המנוח שהוא הוין, ואם שכח ולא הוכיר של ראש חודש אומר ברוך שנתן ראשי הרשים לעמו ישראל:

שלש סעודות לשבת ויו"ט מנהג ספרד ופרובינצא לעשותו במנחה ויש לו סמך גדול להם דאמר בפרק כל כתבי הקדש נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית מזון שתי סעודות, במנחה מזון סעודה אחת, ונתניא קערות שאכל בהן בערבית מדיחן בשחרית, שחרית מדיחן במנחה, ונתן בפסחים י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות אבל מזון ג' סעודות לא הצריך לשייר לפי שהסעודה שלישית במנחה וכבר הגיע איסור החמץ מן התורה משש שעות ומעלה, ואת מנהג הצרפתים שאוכלין השלישית בשחרית לא יתכן דגראה בעושה סעודה השבת של שחרית לחצאין, וז"א דריבוי התבשילין שאוכלין בשחרית או מיני פירות בקננות הסעודה בהם יוכל להשלים הסעודה ג' דאמר' בהישן בסוכה לר' אליעזר דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה במאי משלים להו אי ברפתא סעודה דיומיה הוא אלא במיני תרגימא שמטשיך בפרפראות לכבוד קונו פה שאינו רגיל בחול, והא ליתא דקיימא לן כרבא יומא (ע"ט) דפירי לא בעי סוכה ודקאמרי מיני תרגימא פירות גינהו דרחויא הוא (ורדתן בכל כתבי הקדש מצילין עגול של רבילה וחבית של יין, ללפת בהן הפת לסעודת השבת, וכרתתן הציל פת הרראה יציל פת נקיה). וכיון דאם השלים בפירות לא יצא, למזין ג' סעודות נמי לא יצא, ומכל מקום אם נמי יצא התם הוא בסוכה דהוי כמשייל בסוכה דמיוול בעי סוכה, אבל סתם שלש סעודות הם בפת, כפר"ת, (אב"ן):

נד) וכתב רבינו יעקב מ"כ דנשים חייבות בשלש סעודות שאף הן היו באותו הנס של

מן דלחם משנה לקטו כולם בערב שבת וחייבות לבצוע על שתי ככרות ועוד דבעשה דרבנן שוות בכל, (אב"ן) :

נה) **ירושלמי** פ' אלו קשרים בשבת ר' חגי בשם רשב"ז אמר לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לאכילה ושתיה ועל ידי שהפה זה מסרית התירו לו לעסוק בתורה ור' ברכיה בשם ר' חייא אמר לא נתנו שבתות וי"מ אלא לעסוק בהן בדברי תורה מתניתא מסייע לדין ולדין כיצד הוא עושה או יושב ואוכל או עוסק בתורה, כתוב אחד אומר שבת היא לה' וכתוב אחד אומר עצרת לה' וכתוב שבת היא לכם הא כיצד הן חלק לכם וחלק בתורה וכן אמר ר' אבהו, והכי איתא ביו"ט פרק שני דיום טוב ובפסחים פ' מקום שנהגו הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג, כך מצאתי, (אב"ן) :

נו) **מה** שאנו אומרים בכל התפלות חמרת ימים אותו קראת היכן מצינו שנקראת שבת חמרת ימים שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי והרגום ירושלמי וחמיר ד' ביוםא שביעאה לשון נכספה וגם בלהה נפשי, כך שמעתי מרבותינו בצרפת, (אב"ן) :

נז) **מה** שנהגו בצרפת ופרובינצא לכל הקוראים בתורה כשמייםין שאומר להם החזן בקול רם חזק, מצאתי סמך לדבר בב"ר לא ימוש ספר התורה וגו' חזק ואמץ, אין אומרים חזק אלא למי שתופס החפץ בידו מלמד שהיה הספר תורה בחיקו של ירושע ואומר לו הקב"ה חזק ואמץ מכאן למסיים בתורה אומר לו החזן חזק, (אב"ן) :

נח) **מנהג** היה בקרואן למר עוקבא נשיאה שהיו מבינין לו כסא של כבוד בבית הכנסת מצד הארון ולאחר שקראו בתורה בהן ולוי היו מורידין לו התורה, ואית סמך לדבר בירושלמי ביוםא פרק בא לו בכל אתר את אמר הולכין אצל התורה וכאן את אמר מולכין התורה אצלן אלא ע"י שהן בני אדם גדולים התורה מתעלה בהן, והא תמן מובילין אורייתא גבי ריש גלותא, א"ר יוסא בר אבין תמן על ידי שזרעו של דוד משוקע שם אינון עבדין כמנהג אבותיהם, ואיתא בגמרא דסוטה ירושלמי (מגלת סתרים בראשית רבה) ויברך אלהים את יום השביעי ברכו בעטיפה, רב הונא אמר צריך להחליף אבין בר חסדי אמר צריך לשלשל, ר' ירמיה ור' זעירא הוו מהלכין בחדא גולתיה דר' ירמיה שלשלה אמר ר' זעירא הדא אמרה צריך לשלשל, גולתא גלימא סדין, בירושלמי דפאה וכן מוכח בתענית במעשה דאבא חלקיה וגלימיה אחר כתפיה ובירושלמי קרי ליה גולתיה ש"מ דגולתא הוא גלימא, א"ר חנינא צריך אדם שיהיו לו שני עטיפין אחד לחול ואחד לשבת מאי טעמא ורחצת וסבת ושמת שמלותיך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבת וכד דרש ר' שמלאי בציבורא חברייא לקיבליה ווי לנא כעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבת אמר להון אעפ"כ יכילין אתון לשנות, ובבבלי פרק אלו קשרים אמר רב הונא יש לו להחליף יחליף אין לו להחליף ישלשל בגדיו, וכברנה שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, (מגלת סתרים) :

בגדרים פרק אין בין המזור (דף י"ז) אסור לקרות לדרדקי בשבת אבל לשנות מותר : **מצווים** ישראל ומוזריהן על שבות עבדים ושפחות בין מולין ובין ערלים ויליף לה מקרא בפרק החולץ מיונפש בן אמתך והגר דלעבד עברי לא איצטריך דכתיב קרא אתרינא למען ינוח עבדך ואמתך כסוך :

ירושלמי תחום שבת מן התורה שלש פרסאות שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום ה' ומנחה ישראל שלש פרסאות היה וסדרבנן תחום שבת אלפים אמה להרחיק אדם מן העבירה, ואמר אני הכותב שבסעודה ג' בשבת אין צריך לבצוע על ב' ככרות שנאמר והיה ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד ומן העומר היה עושה כל אחד שתי סעודות א' בבקר וא' בערב הרי ד' ככרות, בבקר בששי היה אוכל א' נשתירו ג' ככרות, בליל שבת בוצע אחת ואוכלה בשחרית בוצע אחת ואוכלה נשאה אחת למנחה הרי לך שאין במנחה לחם משנה, (אב"ן) :

(גמ) **למנחה** גדולה של שבת אשרי יושבי ביתך וכו' ובא לציון גואל, לא ראיתי מעולם שאומר ובא לציון כי אם בשחרית בחול ובמנחת השבת אבל לא במוסף ובין הערבים לפי שאין גאולה בלילה ועיקר גאולתם של ישראל בשחרית היתה שנאמר וישב הים לפנות בקר וגו', וכבר אמרנו כי סדר הקדושה מגאולה מדבר, ומנחה היא עת רצון שהרי אליהו לא נענה אלא בהפלה המנחה, וזה שנהגו לאומרו במנחת שבת ולא בשאר מנחות לפי שבזכות השבת יהו נגאלין ושיהיה עת רצון אף על פי שאכלו ושתו, (אב"ן):

(ס) **קריש** לפני הוצאת התורה, נהגו כל ישראל לומר ואני תפילי לך ה' עת רצון וכופלין אותו בספרד ולא בצרפת ופרובינצא, וי"ל לפי שאליהו נענה במנחה והוא עת רצון, ואל תשיבני שאר מנחות לפי שבשבת התענגנו שבענו וסעדנו כחפצנו לכבוד השבת ואעפ"כ באנו להתפלל לפניו ולא יעלו לרצון תפלתנו לפניו, וכן מצאתי במדרש תהלים כתיב ישוהו בי יושבי שער וננינות שותי שכר ואני תפילי לך ה' וגו' אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אין אומה זו כשאר עב"ם ששותים ומשתכרים ואינם מודים לך ואעפ"כ ששבעתי ושמחתי אני בא להתפלל לפניך לעת רצון, ודוד ע"ה היה מכנה הדבר כלפי ישראל ובעבורם היה מדבר, (אב"ן):

(סא) **זוה** שנהגו בספרד לכפול ג"ל לפי שהוא חשוב בפני עצמה כפרשה ונראה כמסיים הפרשה, וכמו שנהגו לכפול מאורך ולמטה ויתבאר במקומו בעוה"י, (אב"ן):

(סב) **בינהג** ספרד לומר כך צדקתך צדק, וצדקתך אלהים, צדקתך כהררי אל, ולא יתכן בעיני כי אינן כחובים בסדר זה בתהלים, ראשון צדקתך כהררי אל בלמנחה לעבר ה' לדוד, שנית וצדקתך אלהים בלמנחה לדוד להזכיר, צדקתך צדק באלפ"א בית"א בתמיני אפי, וכן מנהג צרפת ופרובינצא על סדר הכתובים והוא הנכון להגדיל ולהוסיף בשבח הקב"ה, בתחילה צדקתך נדמית שגדלה כהררי אל, ועוד גדלה עד מרום, וצדקתו ותורתו לעולם קיימים ואמתיים, (אב"ן):

(סג) **ונהגו** כל ישראל לומר כי צדוק הדין הוא ולכבוד משה רבינו ע"ה שנפטר במנחה בשבת אומרים אותו, גם יש מקומות שאינם עוסקים בתורה במנחה בשבת להודיע דנשיא שמת כל בתי מדרשות שבעיר במלים. ומנהג בכלל ובצרפת ופרובינצא לשנות מכתב אבות וקנין התורה לאחר תפלת המנחה כדי לאכול אחרית סעודה ג', וכן נמצא בתשובות הגאונים, וכן כתב רב שר שלום גאון שהקנו לומר אלו ג' מקראות לצדוק הדין לכבוד מרע"ה שנפטר באיתה ישעה, וגם רגילים שלא לעסוק בתורה בו' כדלעיל אך אינו איסור אלא מנהג לזכרון בעלמא. ור"י ס"כ כתב כי לא יתכן לאכול בין מנחה למעריב דהניא השותה מים בין השמשות הרי זה גזול את המתים ואת החיים, ומעשה אירע בלוותיר ובאו לירי סבנה, ובקושי התירו ערב יום הכפורים לאכול סמוך לערב ותקנו לו וידיו קודם שיאכל וישתה משום שכרות, וכן מ' באב שחל להיות בשבת ונדרח בקושי התירו, ואי משום סעודה שלישית באספרמקי ומגרי סגי והיינו דהניא בפרק כל כתבי מדיחין במנחה אבל מן המנחה ולמעלה לא. וביציאות שבת דסעודה קמנה מותר לאכול במנחה גדולה דאיכא שעות ביומא טובא, ופורס מפה ומקדש וכן מבריל דאמר בערבי פסחים אקראי בעלמא הוא, כפר"ת, (אב"ן):

(סד) **ואין** הדבר כן כי משה רבינו ע"ה נפטר בערב שבת דהניא כסדר עולם רבא, א"ר יוסי בב"ב בניסן נלכדה עירא ושבת היה שנאמר ויהי ביום השביעי ויסבו את העיר שבע פעמים ותפל החומה תחתיה, ומדכ"ח בניסן שבת היה חל ראש חדש ניסן באחד בשבת וראש חדש אדר שלפניו בשבת ושבעה באדר שבת משה רבינו בערב שבת שביעשנלמו ל' יום לאבל משה ויאמר ה' אל יהושע וגו' משה עברי מת וגו' הכינו לכם צידה כי בעיד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והעם עלו מן הירדן בעשור להדש

לחדש הראשון ונלכדה יריחו בכ"ח בניסן צא מהן ל'ג למפרע מיום שעברו את הירדן הא למדת שבו' בארז מת משה ע"ה, כך היא שנויה בהאשה נקנית (אב"ן). אלא יש לומר שנהגו כל ישראל לאומרים שהפושעים שעתידים לחזור לדינם אחר השלמת הסדר מצדיקים עליהם את הדין, וכדאמרין בבראשית רבה מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו בערב שבת מכריז ואומר צאו פושעים מניהם ונזחו כדרך שישאל שובתים, ובמוצאי שבת מכריז להם חזרו פושעים לגיהנם שבכר השליטו ישראל את סרריהם, מבאן רמז לויהי נועם במוצאי שבתות, ובשאלתות דרב אחאי הוה מייתי לה בפרשת בראשית, ומנהג צרפת ופרובינצא לומר פרקי אבות במנחה אחר התפלה, יש מקומות שאומרים אותן מדרגות לדברות, מטתן תורה עד ואתחנן, ויש מוושמע יתרו עד ואתחנן, ובצרפת רוב מקומות כל ימות הקיץ שהם ימים ארוכים והעם מתבטלים ממלאכתן, ומאן דבעי דליהוי חסיד לקיים מילי דברכות ואמרי לה במילי דאבות, ויש שנהגו כל ימות החורף: 2 סה) **ובמוצאי שבת** מתאחרין כדי להוסיף מחול על קדש וכדאמר ר' יוסי יהא חלקי ממכנסי שבת במכריא וממוצאי שבת בצפורי ולתת מנוחה ומרגוע לפושעים מלחחזורים לדינם, ואומר והוא רחום יכפר ברכו וצריך לאגודי בכרכו ובכרך ה' המבורך באפוקי שבתא בהלכות גדולות, וכתב רב נטרונאי ז"ל בהלכות מוצאי שבת אם אומר הברלת ישראל ממצרים ויאמר הברילני דודי מטומאות פתרום וכו' דלאו הברלת שבת מחול הוא, הרשות בידו, ויש לאומרו וכשיאמר שלש הברלות, דהניא הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע. ובסידור העמרמי אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אתה הברלת בין קדש לחול וכו' כשם שהברלתנו ה' אלהינו מכל עמי הארצות ומכל משפחות הארמה כן החיינו והצילנו מכל דבר רע ומכל גזירות קשות וחננו מאהך וכו', ואמת ואמונה כל זאת פעלת ימינך וגו' אין מנהג לאומרו בישיבה ולא בבית רבותינו שבבבל כל עיקר אלא אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כו' וכן מנהג כל ישראל. ויהי נועם נקרא שיר של פגעים במס' שבועות, מצאתי במדרש למה אין בו וי"ן לפי שכל האומרו אין צריך לכלי זיין, ומנהג כל ישראל לאומרו בנעימת קול ובנחת ולהאריך מנוח לרשעים מלחחזורים בניהם עד השלמת הסדר, ותיכף שאומר ומעשה ידינו חזרין להם לדינם, וזה שכופלין כל ישראל פסוק האחרון כדרך סיום הפרשה שכופלין פסוק אחרון, ועוד מעט לדבר, וכתב שר שלום אין אומרים ויהי נועם אלא במוצאי שבת לחול אבל לא במוצאי יו"ט ולא במוצאי שבת ליו"ט שמתחילה לא קבעוה אבות הראשונים אלא במוצאי שבת לחול אבל במוצאי שבת ליו"ט כיון דבעי למימר ומעשה ידינו וליכא אין אומר אותו ואפי' חל יו"ט באמצע השבת דליכא מעשה ידינו, או ביום כפור אין לאומרו במוצאי שבת דכתביב ומעשה ידינו תרי זימני בעינן דאיכא שיתא יומי רחול וליכא, וכל הויא דלא אמרין ויהי נועם לא אמרין קדושה דסידרא, ולהוציא מאותן מקומות כספיד שמדלגין ויהי נועם וולתי פסוק אחרון ואומר סדר קדושה ולא יתכן. וכתב רב נטרונאי במוצאי שבת אומר על הכוס בורא פרי הגפן בורא עצי בשמים בורא מאורי האש המבריל בין קדש לחול, וכן עושין בשתי ישיבות ובכיתין לכפות הידים וכן ראינו רבותינו שהיו אומרים נסתכל בידינו כדי שנהנה מן האור כמו ששנינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכן מנהג, ובפרקי ר' אליעזר אומר שמצוה להסתכל בצפרנים אך רגילין בכך וכך. ואנו רגילים להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותהו ושומפין אותו ושותהו ושמעינן מרבנותינו שמצוה לעשות כן לפי ששוריי מצוה מעכבין את הפורענות ומה שמשתייר מן המים טטילין על ידינו ומעבדין אותו על פנינו לחבב, ואע"פ שכתב בפרקי ר' אליעזר ר' מנא אומר כיצד אדם חייב בכוס יין מקרב ידיו לאור האש ואומרים בורא מאורי האש וכיון שמרחיק אדם ידיו מן האש אומר המבריל בין קדש לחול ואם אין לו יין פושט ידיו לאור האש ומסתכל בצפרניו שהן לבנות מן הגוף ואומר בורא מאורי האש

האש, בדרך פושט ידיו לאור הכוכבים שהן של אש ומסתכל בצפורניו ואומר בורא מאורי האש, ואם נהדרו השמים בעבים תולש אבן מן הארץ, ואומר המבדיל בין קדש לחול, אע"פ כן לא סבירא לן אלא על היין ואף בפת אין מבדילין מה מעם שאינה דומה הברלה לקידוש מפני שהקידוש אי אפשר לו שלא לסעוד דקיימא לן אין קידוש אלא במקום סעודה וכיון ששלחנו קבוע וסעודה קבוע ואי אפשר לו שלא לסעוד מקדש על הפת אבל במוציא שבת כלום סעודתו קבוע ושלחנו קבוע ופת מתוקנת לפניו שנוטל פת ומבדיל עליו הלכך אין מבדילין על הפת, וכן מנהג בשתי ישיבות. ומטעם זה ג"ל דהמבדיל על שלחנו צריך לברך בתוך הסעודה על היין בפה"ג ולא יפטר באותו שבירך בתוך ההבדלה דאיפשר לו שלא לסעוד והבדלה ישנה שלא במקום סעודה, אבל קידוש שאינו אלא במקום סעודה אין צריך עוד לברך ברכת הנהנין על היין דעל כרחיה קיבל עליה סעודתיה לאלתה, והיינו דאמרינן בכרכות בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון פירוש שבתוך הסעודה, ואמר עלה לא שנו אלא בשבתות וימים טובים וביוםא דהקזה דכותיהו דלא סגי דלא אכיל רכל המיקל בסעודת הקזה מקילין לו מן השמים, אבל בענין אחר דלא קבע דאי בעי לא אכיל ואיפשר לו שלא לסעוד צריך לברך כמו המבדיל על שלחנו, (אב"ן):

(סו) ז"ה שנהגו כל ישראל להרית בהרם ולא בבשמי הקמרת הנקראין בפסוק בשמים. י"ל לפי שכבר ברכנו עליו בלולב ושוריו מצות מעבדין את הפורענות וכדאיתא בפרק כל כחבי דרב אמי ורב אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובא הוו מברכי עליה המוציא אמרי הואיל ואיתעביד ביה חרא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתא, ומ"מ מי שאין לו הרם יש לו להרית בשאר בשמים ולברך, (אב"ן):

(סו) וכל מי שאינו מבדיל על היין במוציא שבתות אינו רואה סימן ברכה לעולם, והמבדיל על היין במוציא שבתות הוא מנוחלי העוה"ב והוא דמשייר מקידושא לאברלתא דלא יכול לאברולי אריפתא דהבדלה אכסא דחמרא הקינו לה רכנן כדאיתא בכרכות העשירו קבעוה על הכוס:

שנינו בבבלי ובירושלמי בפסחים פרק מקום שנהגו א"ר לוי במוציא שבת זימן הקב"ה לאדם הראשון שני רעפים והקישן זה בזה ויצא מהן אור ובירך עליו בורא מאורי האש אמר שמואל לפיכך מברכים עליו במוציא שבת שהוא תחילת ברייתו ורב הונא בשם רב ור' אבהו בשם ר' יוחנן אף במוציא יום הכפורים מברכין עליה שכבר שבתה האור ממלאכה כל אותו היום ואע"פ שעשו בה מלאכה לחולה ולחיה בשבת אחרי שלא עשו בה מלאכה איסור מברכים עליה, אבל בפרקי ר' אליעזר פרק כ"א מצאתי בע"א בין השמשות של שבת היה מהרהר בלבו שמא הנחש שהמעני יכא בערב וישופני עקב ונשתלות עמוד של אש להאיר לו ולשמורו מכל רע וראת אדם את עמוד האש ושמת בלבו ופשט את ידיו לאור האש ואמר בא"י אמ"ה בורא מאורי האש, וכשהרחיק את ידיו מאור האש אמר יודע אני עכשיו שנבדל יום הקדש מיום החול למד שאין להבעיר אש בשבת באותה שעה אמר המבדיל בין קדש לחול ר' סונא אמר כיצד אדם חייב בכוס של יין וכו' כתוב לעיל, (אב"ן):

(סח) **ירושלמי** פרק כיצד מברכין מאימתי מברכין על האור משיכיר בין צפורן לבשר והוה כשיטת פרקי ר' אליעזר ומסתכל בצפורניו שהן לבנות מן הגוף, (אב"ן):

(סט) **והרב רבינו** ג"ע מקרית יערים היה מסתכל לאור הנר ביין הכוס לראות אם הוא נקי וראוי לשותתו וזהו משיהנה לאורו, ישראל שהרליק מכותי או כותי מישראל מברכין עליו כותי מכותי אין מברכין עליו גזירה משום כותי ראשון ומשום עמוד ראשון שלא שבת. ואע"פ שבמוציא שבת אנו צריכים לאור ששבת מ"מ אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו במוציא שבת שכן היתה תחילת ברייתו במוציא שבת מן

מן האבנים, ובמוצאי יום הכפורים אין מברכין עליו אלא באור ששבת. יאם לא בירך באור במוצאייהם שוב אין מברך עליו, ואין מחזירין על האור אם אין לו כדרך שמחזירין על המצות שאין מברכין עליו עד שיאורו לאורו, ואף סומא מברך עליו דקיימא לן כרבנן דסומא פורס על שמע ואע"פ שלא ראה מאורות מימיו ומייתי ראייה בנמרא מאבוקה דאית ליה הנאה להצילו מכל מבשול הילכך מברך עליו, והרצוה לעשות מלאכה והבדיל בתפלה או על הכוס יעשה צרכיו ואם לא הבדיל כלל יבדיל בלא כוס ויעשה צרכיו כדאיתא בשבת פרק שואל אמר ליה רבי אבא לרב אשי במערבא הוה אמרין המבדיל בין קדש לחול ועבדינן צורכין כלומר אין צריך לומר בין אור לחשך וכו' אלא המבדיל בין קדש לחול, כך כתב רבינו האלפסי ז"ל, ואמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוה אמרין המבדיל בין קדש לחול ומסלתינן סילתי, ויראה לי מתוך דברי הנאון דצריך להזכיר בה שם ומלכות ודומיא דהבדלת תפלת ודעל הכוס דאי לאו הכי אינה ברכה והבדלה כלל, ואם כן לדבריו הא דתניא הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע בהבדלה תפלה ודעל הכוס היא, (אב"ן):

(ע) **מנהג** ספרד לומר זמירות לפני ההבדלה בבית הכנסת ובפרובינצא ובצרפת בבתיהם, וראיתי במדרש משל לכלה ומלכה שמלוין אותה בשירות ותשבחות ושבת איקרי מלכה וכלה כדאיתא פ' כתבי בואי כלה בואי כלה בואי נצא לקראת שבת מלכתא, (אב"ן):

(א) **וזה** שנהגו בספרד לאומר בבית הכנסת מפני רוב העם שאינם נוהגין בהן ושאין להן יין להבדיל ויוציאין ידי חובתן בכך. וזה שמשוררין בכל גבול ישראל מאליהו הנביא לפי שהוא הוא המבשר שיבא במהרה לפני המשיח כדכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכבר מובטח להם שאין אליהו בא בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מפני המורח כדאיתא בעירובין ויבא לנו המבשר במוצאי שבתות, שבזכות השבת הצור יואל, ובא לציון גואל, (אב"ן):

(ב) **מנהג** ספרד לומר אחרי הזמירות לפני ההבדלה אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו וכו' ואין מנהג זה בשאר הארצות, ויש לו סמך למנהג ספרד בירושלמי בפרק אין עומדין ר' ירמיה ור' זעירא בשם ר' חייא צריך לומר אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום והשמיענו בהם ששון ושמחה והביננו ולמדנו וכו', והעונין אמר צריכין ליתן עיניהם בנר ועיניהם בכוס, (אב"ן):

(ג) **מנהג** ספרד לומר סברי מרגן לפני קידוש והבדלה וברכת אירוסין ונישואין וברכת מילה שעל היין, ויש לו סמך בשם רבותי לפי מה ששנינו בסנהדרין פרק נגמר הדין היו מוציאין אותו לסוקלו והיו משקין אותו כוס של יין חי בקורט לבונה כדי שתמרח דעתו עליו פירוש ולא ירגיש בענין הסקילה, על כן אומרים סברי מרגן כלומר היש בדעת מורי ורבותי שזה הכוס לחיים ולא למות לברכה ולא לקללה ולא יהיה כאותו הכוס ששתה אותו שנגמר דינו לסקילה והעם עונין לחיים כלומר לחיים יהיה ולא למות, ושלום, (אב"ן):

(ד) **ועוד** שמעתי לפי מה שאמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי ועכשיו [שאינן] בית הבליעה פנוי הוא אומר היש בדעתכם לצאת מוצאת הברכה ולכוין דעתכם לצאת בה והן עונין לחיי בלשון תלמוד הן, (אב"ן):

(ה) **מנהג** כל ישראל לומר במוצאי שבת ויתן לך וכל הפסוקים של ברכות שיהברכו ישראל בשבת הבאה ומעתה ועד עולם, ובפרובינצא ואומרים אחריה אין כאלהינו ופטום הקמרת, ונראה הטעם לפי מה דאמר בבבלי ביומא מעולם לא שנה אדם בה כפני שמעשרת ונשלמה פרים שפתינו למען נתעשר ונצליח, (אב"ן):

(ו) **כדרך** הבדלות לומר למוצאי שבת לחול יבנה' ולמוצאי יום כפור לחול ינה' ולמוצאי שבת

שבת ליו"ט וקנה"ז, ונהגו כל ישראל לומר כמו שבת בכל הסדר כך בא"י אמ"ה המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הברלה ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת והבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך בא"י המבדיל בין קדש לקדש, והרב ר' אפרים ו"ל מאלמגני"ה כתב כך בא"י אמ"ה המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הברלה בא"י המבדיל בין קדש לקדש, ויש שמחסר עוד ובין יום השביעי לששת ימי המעשה ואומר המעם דבשאר מוצאי שבתות אומר אותו שהוא מעין חתימה ועכשיו דליכא ששת ימי המעשה ואינו מעין חתימה לא אמרין ליה, והבדלת וקדשת תוספת שלא לצורך הן, וכן אמר בהבדלת חונן הדעת, וכן מוכח בע"פ דאיכא מאן דבעי מעין חתימה סמוך לחתימה ואיכא מאן דבעי מעין חתימה ומשני איכא ביניהו יו"ט שחל להיות במוצאי שבת דבעי לן למיחהם בין קדש לקדש למאן דאמר מעין חתימה סמוך לחתימה צריך למימר בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הברלה ולמאן דאמר מעין פתיחה לא צריך הא למימר אלא ובין יום השביעי וכו' כשאר הברלות מוצאי שבת לחול, וקיימא לן כר"ב דבעי מעין חתימה סמוך לחתימה אם כן ובין יום השביעי אין ברין לאומרו אלא ובין קדושת שבת וכו' ור"י בכך, ורבינו יעקב השיבו שאין לסתור מנהג האבות והסכימו בזה להוציא ידי חובה משתי הסמיכות סמוך לחתימה מעין חתימה ומעין פתיחה לפי שבין קדושת שבת וכו' הפסיק בין מעין פתיחה דהוא ובין יום השביעי וכו' סמוך לחתימה ואותו מעין לא עקרו שהרי הוא מטבע של הברלות מוצאי שבת לחול וסדר הברלות הוא מונה, והבדלת וקדשת על אשר הפסקנו בין קדושת שבת וכו' על ובין יום השביעי וכו' לכך כולל את שתיהן מעין פתיחה ומעין חתימה, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הברלה וקדשת בין ימי המעשה חול גמור או יו"ט בין קדש חמור לקדש הקל שהותר בו אוכל נפש ובין קדש הקל לחול המועד שהותר בו דבר האבוד כדאיתא במועד קמץ ויתבאר במקומו בעו"ה. עוד כתב רבינו יעקב מ"כ דאמרין בע"פ הפוחת לא יפחות מג' והמוסיף לא יוסף על ז' ואיכא למימר דשבע הברלות קא חשיב, א' בין קדש לחול, ב' בין אור לחשך, ג' בין ישראל לעמים, ד' בין יום השביעי לששת ימי המעשה, ה' בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הברלה, ו' ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הברלה וקדשת בכל מיני קדושות קדשת את השבת דביום טוב שרי אוכל נפש ולא בשבת, ולענין ששת ימי המעשה שהן יום טוב לחול המועד דשרי ביה דבר האבוד, ז' הברלה וקדשת את עמך ישראל בקדושתך בין כהנים ללוים בין ליום לישראל, והו מעין חתימה בין קדש לקדש בין קדש חמור לקדש הקל ז' הברלות כך פר"ת. והבדלת בין קדש לקדש בין קדש חמור לקדש הקל וכתוב והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים, וזהו שאמר הפוחת לא יפחות מג' כי שלשתן מסבבות למוצאי השבת, בין קדש לחול ולהבדיל בין הקדש ובין החול, ובין אור לחשך דאור במוצאי שבת איברי ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, ובין ישראל לעמים ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, וכתוב בשבת כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם וגו' הרי שעל ידי שמירת השבת ישראל נבדלין מן האומות ומקדושים, אבל הברלה מים העליונים לתחתונים והבדלת מהור סטמא והבדלת כהנים מלוים ולוים מישראל אין עניינם ליום לכך נהגו כל ישראל באותן שלש בלבד, (אב"ן) :

(עו) ונהגנו בכמה דוכתי דמאן רבנים ארמלתא מקדים ונסוב לה ערב שבת או ערב יום טוב מבעוד יום וכדאיתא בירושלמי דריש כתובות ובגמרא דיומא בפ"ק, ירושלמי א"ר מונא אלין דננסין ארמלן צריך לבנוסה מבעוד יום שלא יהא כקונה קנין בשבת מגלת סתרים, ירושלמי דברכות כל ימיו של אותו צדיק (יעקב מנין) לא היה מצטער בלא

אלא על פנימי וחיצון, פירוש פנימי המאכל שיורד פנימי לגוף וחיצון המלבוש שהוא חוץ לגוף שנאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש :

תמו הלכות שבת. בריך רחמנא דסייען.

הלכות סעודה

(א) גרסינן בשבת פרק כל כתבי מעשה בלודקיא באחד שהיה לו שולחן של זהב משאוי ששה עשר בני אדם וכו' וכשהיו מניחים אותו היו אומרים לה' הארץ ומלואה וכשהיו מסלקין אותו היו אומרים השמים שמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ובברכות ריש כיצד מברכין לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. הנכנס לסעודה לברך המוציא צריך ליטול ידיו עד הפרק האמצעי לאצבעות, וצריך ליטול מי רביעית לאתר ואפילו לשנים, ולשון נטילת ידים על שם הכלי המחזיק רביעית ששמו אנטל, וי"ל שהוא לשון המקרא בתרי עשר נברתו כל נטילי כסף, ופירש רבינו האי ז"ל כלפי שאמר בפרק המקנא הנוטל ידיו צריך להגביהם שמא יצאו המים אחורי הפרק ויחורו ויטמאו את הידים דהנן מים ראשונים מטהרים את הידים האחרונים מטהרים את הראשונים, פירוש שנטמאו מחמת הידים, לשון וינטלם וינשאם. וכל החוצץ במבילה חוצץ בנטילת ידים כגון בצק וטיט שתחת הצפורן וגלד ורטייה אבל צואה שתחת הצפורן שבאה מן הוהמא אינה חוצצת דהנן במקואות אלו חוצצין באדם בצק וטיט שתחת הצפורן וכו' ואלו שאין חוצצין צואה שתחת הצפורן וכו', והטעם משום דבצק וטיט של יוצרים מיהרק וצואת הוהמא לא מיהרק, כך פירש ר"ת. הכל כשרים לידים ואף מחרש ש"ז אבל לא מן הכותי והעבד דבעינן שיבא אדם משרא, בכל הכלים נותנין לידים ומן הכלי ולא בתוכו, ובהלכות גדולות היכא דמסיק על גבי נתר ואין לו כלי למישקל מ"א בהריה לא לישקול מ"א בהרא ידא למימשא לאידך ידא אלא לשכשכניהו ליריה בנהרא דהוה להו רחיצה, דהא ראיבעיא להו כהן שקידש ידיו כמי כיור הכי קא מיבעיא להו מהו לשכשך יריה במי כיור ורחצו אהרן ובניו ממנו אמר רחמנא דאתו מ"א משלפא ליריה אבל משכשך יריה בגויה לא או דילמא האי ממנו לא אתא אלא לאפוקי דאי שקיל מיניה במנא אי נמי דשקיל בהרא ידא ובשא אידך אבל משכשך יריה בגויה במי כיור ומיעבדי עבודה שפיר דמי דכי האי גונא מיקרי רחיצה, וכן לענין טבילה בכלי שאינו יכול לתת טמים שבתוכו על ידיו ירחץ ידיו בתוכו ושפיר דמי, כך מצאתי. ואם רחץ בתוכו יברך על רחיצת ידים, ובארבעים כמה יברך על טבילת ידים ואין צריך להגביה את ידיו. המים שנפסלו משתיית בהמה פסולין, והנוטל ונותן לחבירו בחפניו לא יצא, והמולול בנטילת ידים נעקר מן העולם, ואסור לאכול במפה בלא נטילת ידים, ואוכל מחמת מאביל צריך האוכל נטילת ידים ולא המאביל, וכל האוכל בלא נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, אבל המטביל את ידיו אינו צריך לנגב. וצריך לבצוע תיכף, ובירושלמי דפרק אלו דברים לתרוסה עד לפרק ולחולין עד קשרי אצבעות ותניא הנוטל ידיו צריך לנגבן והמטבילן אינו צריך לנגבן והנוטל ידיו צריך להגביהן שלא יסיח דעתו ויזמזך ליטול פעם אחרת. בא לו לבצוע בוצע ממקום שנאפה הפת יפה, בתשובת ר"ש ז"ל ואוחז הלחם בעשר אצבעותיו כנגד עשר תיבות שבברכת המוציא ועשר שבפסוק מצמית חציר וגו' ועשר מצות בתבואה לא תחרוש לא תחסום ותרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה וחלה, והמבין יבין, (אב"ז) :

(ב) ואם היו עשרה מהלכין בדרך אע"פ שכולן אוכלין מכבר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו המוציא וברכת הטון, אבל אמרו נלך במקום פלוני והלכו וישבו שם אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו אחד מברך לכולן, וכן בין אם הסבו אחד מברך לכולן בפה"ג